

آسیب شناسی استناد به قواعد تکوینیات در استنباط احکام

تألیف:

دکتر مژده نامداری موسی آبادی

دکترای حقوق و بانای حقوق

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	نامداری موسی آبادی، مظاهر،
عنوان و نام پدیدآور	آسیب شناسی استناد به قواعد تکوینیات در استنباط احکام/ تالیف مظاهر نامداری موسی آبادی.
مشخصات نشر	تهران: مجد، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۴۰ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۹۵۳-۲
وضعیت فهرست نویسی	قیفا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۲۵ - ۲۴۰؛ همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	اصول فقه -- روش شناسی
موضوع	Islamic law -- Interpretation and construction -- Methodology
موضوع	اصول فقه شیعه
موضوع	Islamic law, Shiites -- Interpretation and construction *
موضوع	ادراکات اعتباری
موضوع	Conventional conception*
رده بندی سنگره	۱۳۹۷/۲۵/۱۵۵BP
رده بندی دیسی	۲۹۷/۱
شماره کتابشناسی ملی	۵۳۷۱۶۱۵

هرگونه تکثیر کامل یا بخشی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است. موارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

آسیب شناسی استناد به قواعد تکوینیات در استنباط احکام

تألیف: مظاهر نامداری موسی آبادی

ویراستار: خاتم رفته نامداری موسی آبادی

انتشارات مجد

چاپ اول: ۱۳۹۷ قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر به «مجد» است

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۹۵۳-۲

ISBN: 978- 600- 193- 953- 2

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۶۳۳۸۶

فروشگاه مرکزی: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E- mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۹	مقدمه مؤلف
۱۳	کلیات
۱۹	بخش اول: ادراکات حقیقی و اعتباری
۱۹	فصل اول: ادراکات حقیقی
۱۹	مبحث اول: چیستی حقیقت
۱۹	گفتار اول: معنای حقیقت در لغت و در فلسفه
۲۰	گفتار دوم: حقیقت در منظر مکتب‌های مختلف
۲۱	گفتار سوم: موقف دائمی بودن حقیقت
۲۲	گفتار چهارم: موقف نسبی اطلاق بودن حقیقت
۲۲	مبحث دوم: مفاهیم حقیقی
۲۲	گفتار اول: علم و ادراک
۲۳	گفتار دوم: معنی حقیقی
۲۴	گفتار سوم: اصالت وجود و استلزامیت مابین
۲۵	گفتار چهارم: نتایج بحث اصالت وجود
۲۶	گفتار پنجم: علم حقیقی و اعتباری (انتزاعی)
۳۰	مبحث سوم: اقسام معقولات
۳۰	گفتار اول: معقولات اولی یا مفاهیم ماهوی
۳۰	گفتار دوم: معقولات ثانیه منطقی
۳۱	گفتار سوم: تفاوت معقولات ثانیه منطقی و معقولات اولی
۳۲	گفتار چهارم: نحوه انتزاع مفاهیم منطقی
۳۲	گفتار پنجم: موضوع و معروض معقولات ثانیه منطقی
۳۳	گفتار ششم: واقع‌نمایی معقولات ثانیه منطقی
۳۴	گفتار هفتم: معقولات ثانیه فلسفی یا مفاهیم انتزاعی
۳۵	گفتار هشتم: اشکال بر بیان مشهور از معقولات ثانیه فلسفی
۳۸	گفتار نهم: مراد از عروض ذهنی و اتصاف خارجی
۳۸	گفتار دهم: کیفیت انتزاع معقولات ثانیه فلسفی
۳۹	گفتار یازدهم: ویژگی‌های معقولات ثانیه فلسفی
۴۰	گفتار دوازدهم: ملاک و ضابطه صدق و کذب در مفاهیم حقیقی
۴۲	فصل دوم: ادراکات اعتباری

۴۲	مبحث اول: چیستی اعتباریات
۴۲	گفتار اول: معانی واژه اعتباری
۴۴	گفتار دوم: تعریف اعتباریات
۴۴	گفتار سوم: ادراکات اعتباری و اقسام موجودات
۴۵	گفتار چهارم: اهمیت بحث ادراکات اعتباری
۴۶	گفتار پنجم: استعاره و اعتبار
۴۷	گفتار ششم: ویژگی های ادراکات اعتباری
۴۹	مبحث دوم: رابطه ادراکات اعتباری با ادراکات حقیقی
۴۹	گفتار اول: ارتباط تولیدی ادراکات اعتباری با ادراکات حقیقی
۵۰	گفتار دوم: ادراکات حقیقی چگونه ارتباط تولیدی پیدا می کنند ؟
	گفتار سوم: چرا ادراکات اعتباری نمی توانند با ادراکات حقیقی ارتباط تولیدی داشته باشند ؟
۵۰	گفتار چهارم: صدق و کذب در اعتباریات
۵۲	گفتار پنجم: خطا، عبارات با حقایق مترتبه به آنها
۵۵	مبحث سوم: ایجاد ادراکات اعتباری
۵۵	گفتار اول: چگونگی ایجاد ادراکات اعتباری
۵۷	گفتار دوم: ضابط مفاهیم اعتباری
۵۸	گفتار سوم: وجوب حقیقی و وجوب اعتباری
۵۹	گفتار چهارم: اعتبار و تنزیل
۶۳	گفتار پنجم: اعتباریات عملی
۶۴	گفتار ششم: حسن و قبح
۶۴	گفتار هفتم: ایرادات نظریه اعتباریات
۷۱	بخش دوم: اعتباریات از منظر فقها و اصولیین و موارد خلد
۷۱	فصل اول: اعتباریات از منظر فقها و اصولیین
۷۱	۱- بیان شیخ یوسف بحرانی
۷۲	۲- بیان شیخ محمد حسن نجفی (صاحب جواهر)
۷۳	۳- بیان شیخ انصاری
۷۴	۴- بیان محمد کاظم خراسانی (آخوند خراسانی)
۷۴	۵- بیان سید محمد کاظم طباطبائی یزدی (صاحب عروه)
۷۵	۶- بیان میرزا محمد حسین نائینی
۷۷	۷- بیان آغا ضیاء الدین عراقی
۸۱	۸- بیان سید محمد حجت کوه کمری

۸۱	۹- بیان شیخ محمد حسین اصفهانی
۸۶	۱۰- بیان سید حسین طباطبایی بروجردی
۸۶	۱۱- بیان سید حسن موسوی بجنوردی
۸۸	۱۲- بیان سید ابوالقاسم موسوی خوئی
۸۹	۱۳- بیان سید محمد موسوی بجنوردی
	فصل دوم: مفاهیم حقیقی و قواعد فلسفی استفاده شده در اصول و فقه و بیان امام خمینی(ره) در این مورد
۹۱	مبحث اول: مفاهیم کلی
۹۲	گفتار اول: تعریف علم اصول
۹۴	گفتار دوم: موضوع علم اصول
۹۹	مبحث دوم: قواعد فلسفی استفاده شده در علم اصول
۹۹	گفتار اول الواحد: یصدر عنه الا الواحد، الواحد لا یصدر الا عن الواحد
۱۱۶	گفتار دوم: اجتماع الذیور محال
۱۴۳	گفتار سوم: اجتماع الماهیات محال
۱۵۴	گفتار چهارم: احتمال و رد الماهیة کالقطع بوجودها محال
۱۵۷	گفتار پنجم: الامکان الذاتی بغایر "مکان الوقوعی"
۱۶۱	گفتار ششم: انتقال العرض محال
۱۶۴	گفتار هفتم: البسائط امرها دائر بین الوجود و العدم
۱۶۷	گفتار هشتم: تخلف المعلول عن علته التامة محال
۱۷۰	گفتار نهم: التسلسل محال
۱۷۵	گفتار دهم: تقدم الشیء على نفسه محال
۱۸۲	گفتار یازدهم: الجعل البسيط مغایر للجعل المركب
۱۸۷	گفتار دوازدهم: الدور محال
۱۹۶	گفتار سیزدهم: الشیء ما لم یجب لم یوجد
۲۰۱	گفتار چهاردهم: الطبیعه موجوده فی الخارج
۲۱۴	گفتار پانزدهم: الماهیة من حیث هی لیست إلا هی
۲۱۹	گفتار شانزدهم: المعلول یجب ان یكون مسانخاً لعلته
۲۲۲	گفتار هفدهم: وجود ماهیتین او ازید لموجود واحد محال
۲۲۴	مبحث سوم: سایر موارد خلط بین مفاهیم حقیقی و اعتباری در فقه و اصول
۲۲۴	گفتار اول: اجزاء
۲۲۷	گفتار دوم: مقوله این و مقوله وضع
۲۲۷	گفتار سوم: جعل و رفع انتزاعیات
۲۲۸	گفتار چهارم: قیاس اوامر تشریعی به علل تکوینی

۲۲۹.....	گفتار پنجم: کمیت و کیفیت در مبیع
۲۳۰.....	گفتار ششم: خیار مجلس
۲۳۱.....	گفتار هفتم: احکام وضعیه، قیاس جزیت شرعی به انتزاعیات عقلی
۲۳۱.....	گفتار هشتم: انتزاع و اعتباریات
۲۳۲.....	نتایج
۲۳۵.....	فهرست منابع و مآخذ

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف

استنباط احکام الهی مستلزم به کار بردن اصول و قواعد خاصی است که از این اصول و قواعد در علم به نام «علم اصول» بحث می‌شود و از آنجا که این علم اساس استنباط احکام فقهری است و توجه به تأثیر آن در فهم و استنباط احکام شرعی بسیار مهم است از این رو دانشمندان علم اصول، به توسعه و گسترش این علم پرداخته‌اند و با ارائه نظریات جدید و حل مسائل پیچیده آن به این علم خدمت شایانی نموده‌اند، که کشیده شدن پای بحث‌های اصولی به حوزه‌های مفارقتی همچون لفظ‌شناسی، زبان‌شناسی، فهم‌شناسی، اراده‌شناسی، تاریخ‌شناسی و مبانی‌شناسی کلامی و فلسفی و... شاهدهی گویا بر این مدعاست.

این درگیر بودن با زمینه‌های مختلف، اصول را در تاریخ پر فراز و نشیب خود به دانشی وام‌گیرنده از سایر دانش‌ها بدل کرده است. یکی از این دانش‌ها که به کرات و توسط برخی اصولدانان پای به عرصه دانش اصول گذاشته و به تاریخ آن بخشی از ادبیات آن تبدیل گذشته، فلسفه و قواعد تکوینی است.

پیوند فلسفه با اصول از به کارگیری پر دامنه اصول و قواعد فلسفی توسط برخی از اصولیان در لایه لای نوشته‌های خود آغاز گشته و تا استخدام عریض‌ترین و غامض‌ترین استدلالات در اصول به پیش رفته است.

از آنجایی که علم اصول حوزه‌ها و مکاتب مختلفی را در بر می‌گیرد و هر یک بر اساس شیوه و روش معرفتی خاص خود شکل گرفته و به لحاظ معرفتی میزان تأثیرپذیری آنها از فلسفه متفاوت است و پرداختن به همه آنها در این مجال میسر نمی‌باشد، در بحث شناسایی مفاهیم حقیقی و فلسفی و تفاوت آن با مفاهیم اعتباری از اندیشه‌های فلسفی علامه فقیه محمد حسین طباطبایی وام گرفته ایم که الحق و الانصاف در سطحی بسیار عالی به تحقیق در حوزه فلسفه و قواعد عقلی و تکوینی پرداخته‌اند و همچنین در حوزه اعتباریات لزوم شناخت صحیح مفاهیم اعتباری را به نحو جد احساس کردند و در این زمینه اقدام به تألیف رساله‌ای مستقل در باب اعتباریات و احکام آن نمودند، بحثی که تا به این حد هیچگاه مورد توجه سایر فلاسفه یا اصولدانان نبوده است.

اما در بحث اصول کتاب ارزشمند «کفایه الاصول» اثر دانشمند بزرگ آخوند خراسانی مبنای کار قرار گرفته، چرا که برجسته ترین ویژگی این اثر در جهت اثبات نظر، استفاده از قواعد و مسایل فلسفی به نحو وسیع است.

انتخاب این کتاب به دلایلی بود از جمله:

۱- این کتاب شامل یک دوره کامل مباحث اصول به صورت فشرده است که با بررسی آنها می توان تأثیر فلسفه را در کلیه مباحث اصولی نشان داد.

۲- کفایه الاصول چه در مرحله سطح چه در مرحله خارج و همچنین در دانشگاهها در سطوح عالی، متن اصلی درس به حساب می آید و همه صاحب نظران در این علم چه موافقین و چه مخالفین به کار گیری قواعد فلسفی در اصول، با این کتاب سرو کار دارند. و تا زمانی که این کتاب حائز اهمیت است فهم درست از پیش فرضهای فلسفی مورد استفاده در آن ضرورت دارد.

هرچند این اقدام آخوند در جهت به کار گیری قواعد فلسفی و تکوینی، در مجموع برای پیشرفت و تکامل علم اصول مفید و موثر بود، اما استفاده از این قواعد در بیشتر مسائل علم اصول با حاشیه بین مسائل «مفاهیم حقیقی» و مسائل «مفاهیم اعتباری» همراه بوده است. که نتیجه این نوع استدلال اصولی در فقه در موارد زیادی خود را نمایان می کند. در این راستا سوالاتی از این دست را در وجود می آید که اعتباریات و حقائق کدامند؟ و موقعیت علم اصول در بین این چیست؟ و این که مسائل علم فقه و اصول اعتباری اند یا خیر؟ و در صورت اعتباری بودن هم یا بخشی از آنها آیا به کار گیری قواعد فلسفی در آنها حایز است یا خیر؟

حق آن است که حوزه مفاهیم اعتباری از مفاهیم حقیقی کاملاً متفاوت است و هر کدام ویژگیها و احکام خاص خود را دارند و راه دادن احکام حقایق به اعتباریات نادرست است چرا که آثار و نتایج حقائق، قهری، اجتناب نا پذیر و ثابت و لا یتغیر است. در حالی که اعتباریات وجودشان بید المعبر است و هیچگاه اثر و نتیجه در آنها ثابت و تهری و تخلف نا پذیر نیست. که به همین سبب دانشمندان اصولی انتقادات فراوانی را نسبت به بکار گیری قواعد فلسفی در علم اصول و به خصوص متوجه آراء آخوند خراسانی کرده اند. که از جمله علامه طباطبایی در کتاب «حاشیه علی الکفایه» به کرات استدلالات فلسفی آخوند را مورد نقد قرار داده، و معتقد است استفاده از این قواعد فلسفی که مربوط به عالم تکوین است، در استدلالات اصولی که اعتباری و بید المعبرند جایز نمی باشد. اما در بین این اصولیان اندیشه های امام خمینی (ره) از جایگاه بسیار ویژه و خاصی برخوردار است. امام خمینی با بیان دیدگاههای نو و ابتکاری و طرح مبانی جدید، نقش بسزایی در روند

تکامل دانش اصول ایفا کردند که این ویژگی در آثار ارزشمند اصولی ایشان به خصوص «تهذیب الاصول» «مناهج الوصول الی علم الاصول» «انوار الیهدیه» و «جواهر الاصول» به روشنی پیداست. اندیشه‌ها و آثار امام ویژگیها و امتیازات خاص خود را دارد از جمله این که:

- ۱- نظر ایشان درباره جواز استخدام قواعد فلسفی و تکوینی در باب اعتباریات و به خصوص استدلالات اصولی منفی است. و در جای جای اثرات خود با نقد و بررسی آراء فقهایی مانند شیخ انصاری و میرزای نائینی و به خصوص آخوند خراسانی نظر خودشان را مبنی بر عدم استفاده از قواعد فلسفی و لزوم توجه به عرف و شیوه اعتبار، بیان می‌کنند
- ۲- بزرگ سوم این است که در نقد و بررسی آراء و نظرات دیگران، در ابتدا مبانی آن آراء را بررسی کرده و آن را مورد تدقیق قرار می‌دهند و پس از نقد یا ایراد اشکال یا رد آنها، نظریاتی را که بر آن اصول بنا شده بود را بررسی نمی‌کنند. همچنین در طرح آراء خود نیز به همین شیوه ابتدا در قالب مقدمات، مبانی اصولی و عرفی خود را بیان کرده و بعد نظریاتی که بر آن پایه انوار را مطرح می‌کنند که رعایت این سبک یک نوع استحکام و ارتباط منطقی خاصی را بین مباحث به وجود می‌آورد.
- ۳- ویژگی سوم تحقیقات اصولی ایشان تهذیب مباحث و استدلالات اصولی است که مقصود ایشان پیرایش آن از مباحثی است که به فلسفی، کلامی یا عرفانی دارد. لزوم شناخت صحیح مفاهیم حقیقی و استنباطی و تمکیک میان آن دو و بازشناسی آراء اصولیان در باره جواز یا عدم جواز استفاده از قواعد فلسفی در علم فقه و اصول و نظر خاص حضرت امام خمینی (ره) پیرامون این مسأله منجر به تحقیق در این مورد گردید، و در قالب این اثر در اختیار دوستداران علم و دانش قرار می‌گیرد. همچنین در اینجا لازم است از مدیریت محترم انتشارات مجد جناب آقای دکتر عباس حسینی بیک که شرایط چاپ این اثر را فراهم نمودند نیز کمال تشکر را به عمل آورم. هر چند که سعی کرده ایم تا سر حد امکان این پژوهش خالی از نقص و اشکال باشد، اما باز هم ممکن است نکاتی به ذهن خواننده برسد که از نظر ما دور بوده، و امیدواریم که خوانندگان محترم عذر ما را پذیرا باشند، و اگر نکاتی در جهت بهبود این تحقیق مد نظر دارند دریغ نمایند، انشاء الله که مقبول افتد.